

TÜRK KÜLTÜRÜ İÇİNDE KIBRIS DÜĞÜN GELENEĞİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Gülin ÖĞÜT EKER*

Kültürel değerlerin en önemli göstergelerinden biri olan 'düğün', kişisel tercihlerin yanında, aynı toplumun üyesi olarak hüznü ve sevinci paylaşma, manevi hazza ulaşma, sorumluluk taşıma, problemlere çözüm getirme, beraber yaşamanın getirdiği kurallara saygı gösterme gibi ortak değerlerin sentezi durumundadır.

Her toplumun kendine özgü nitelikleriyle, düğünlerde kullanılan adet ve uygulamalar, aslında, toplumdaki düzeni, paylaşmayı, beraber olmayı sağlayan son derece önemli kilit noktalarıdır. Böyle bir disiplin ve düzen bütünlüğüne sahip olan düğün, resmî yaptırım gücüne dayanmadan gönüllü ilişkiler çerçevesinde gerçekleşen en güzel ve kuvvetli sosyal dayanışma örneğini teşkil eder. Türk toplumunun kültürel gelişim sürecini değerlendirebilmede, buna paralel olarak gelecekle ilgili doğru kararlar alabilmede, düğün gibi fonksiyonel ve zengin motifler içeren geçiş dönemlerinin araştırılması önem taşır.

Başlangıcından bitimine kadar belirli bir sistem ve düzen çerçevesinde gerçekleştirilen, oldukça meşakkatli hazırlıklar gerektiren düğün töreni, sorumluluk ve yardımlaşma duygularının had safhaya ulaştığı; ancak, gönüllü istem içinde gerçekleşen kolektif bir faaliyettir. Görevli şahıslar, gelenek bütünlüğü içinde, olayları ve kişileri kontrol eder, gerektiği yerde inisiyatiflerini kullanarak belirli yaptırımlar uygulayabilir.

Kız ile oğlanın evlenme isteğini göstermesinden gerdek sonrasına kadar devam eden Kıbrıs geleneksel evlenme adet ve ritüelleri, 'Türk düğün geleneği' içinde değerlendirildiğinde, Anadolu, Rumeli ve Türk Cumhuriyetleri düğünleriyle bazı farklılıkların yanında, temelde, benzerlik göstermektedir. Bu benzerlikler, düğün olgusunun, insanları bir araya getirerek eğlendirme, gelenekleri canlandırma, eğitime gibi nihaî amacı ile kültürel ve sosyolojik anlamdaki önemini ortaya koymaktadır. Günümüz Kıbrıs düğünleriyle ilgili ayrıntılı saha araştırması gerektirdiğinden, çalışmamızda, yazılı belgelerden hareketle, eski geleneksel Kıbrıs düğünleri ele alınmıştır.

Anadolu ve Trakya'nın yanısıra, Kıbrıs'ta da hakim olan, erken yaşta aile kurmanın fiziksel, ruhsal, toplumsal ve cinsel açılardan daha yararlı olduğu düşüncesi, evlenme yaşını, kızlar için 14-20, erkekler için 18-25 olarak belirler (Mear, 1992). Yaş sınırı çok kesin çizgilerle belirtilmese de,

---

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı Öğretim Elemanı.

kızlar için, yaş ilerledikçe fizikî güzelliğin ve doğurganlığın azalacağı düşüncesiyle bu sınırı aşanlara 'Hacı bakkal ağanın buğdayı gibi evde kalmış;' yakıştırması yapılması (Mear, 1992); erkekler için, 'askerliğini yaparak kişiliğini ispat etme, meslek sahibi olarak aile sorumluluğunu yüklenebilme gibi' sosyal baskıların uygulanması, yaş sınırına riayeti kuvvetlendirmektedir.

Geleneklerine her zaman sahip çıkmayı bilen Türk insanı, bu niteliğini, tarihin bilinen en eski dönemlerinde de yaşatmaktaydı. Eski Türklerde, ocak ile ocak kurma deyiimiyle ifade edilen evlenmede amaç, sönmeyen bir ateş yakarak nesli devam ettirmektir (İnan, 1986). Göçebe hayat tarzına sahip olan Eski Türk hayatında, atlı göçebe kültürünün gerektirdiği yaşama biçimi ve o kültürdeki insanların sahip olmaları gereken özellikler, hayatın her safhasında olduğu gibi, evlenmede de kendini gösterir. Savaşçılık ve fizikî gücü kanıtlamayla ifade edilen 'kahramanlık', bu kültürün en önemli öğesidir. Erkek *kahramanların*, " Ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı; ben kara koç atıma binmeden o binmiş olmalı; ben kanlı kafir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş olmalı" (Gökyay, 1939) sözleri üzerine, atalarının, "Oğul sen kız dilemezsin, kendine bir yoldaş istersin.. .bir cılasın bahadır istermişsin." (Gökyay, 1939) şeklindeki açıklamaları, o dönemdeki gelin adaylarında aranan vasıfları veciz bir ifadeyle dile getirmektedir. Ailenin birleştiricisi, temeli kabul edilen kadın da, cesur, atak, yiğit, cömert ve güvenilir olmasını istediği erkeğine şöyle seslenir:

*"Beri gel başım bahtı, evim tahtı,
Han babamın güveyisi,
Kadın anamın sevgisi,
Atam anam verdiği,
Göz açuban gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
Bir yastıkta baş koyduğum,
Yolunda öldüğüm, kurban olduğum",*

*"Senden sonra bir yiğidi
Sevip varsam, birlikte yatsam
Ala yılan olsun beni soksun"* (Gökyay, 1939; Ergin, 1969).

Anadolu'nun genelinde olduğu gibi, Kıbrıs'ta da, atlı göçebe kültüründeki 'alp tipi' eş, yerini, yaşama şartlarındaki değişiklikler sebebiyle savaşçılık, kahramanlık gibi vasıflara ihtiyaç hissedilmeyen 'gelin tipi'ne bırakır.

Türk aile terbiyesinde, bu derece saygılı ve estetik bir üslupla dile getirilen evlenme geleneğinin başlangıcı olan, *Divanü Lugat-it Türk'te* "koluş = kız istemek". Olar ikki kız koluşdı. = Onlar birbirlerinden kız istedi"

(Atalay, 1985); Anadolu ağzlarında "düğünlük bas- (Derleme Sözlüğü, 1969), kız soruşturmak, kız aramak, kız bakmak "(Örnek, 1977) fiilleri ile kullanılan kız isteme, iki aile arasında akrabalık bağlarının kurulması için atılan ilk adımdır.

Kıbrıs'ta genç kız ve delikanlıların anlaşarak evlenmeleri görülmekle beraber, genellikle görücü usulü evlenmenin yaygın olduğunu tespit ediyoruz. Delikanlıları yukarıda belirtilen yaş sınırına ulaşan anneler, akraba ve bayram ziyaretleri, nişan, düğün, hamam gibi ortamları değerlendirerek ailelerine uygun gelin adayını ararlar. Kızların fizikî görünüşleri, hal hareketleri, konuşmaları, giyimleri müstakbel kayın valideler tarafından dikkatle incelenir; eğer, delikanlının 'gönlünün düştüğü' biri var ise, o kişi araştırılır. Bu uygulamaların yanında, bazı ailelerde, köy ile kasaba arasında ticaret yapan satıcı kadınlar aracılığı ile de kız aranır. Satıcı kadınlar, gezip dolaştıkları yerlerde, oğlan annelerinin aradıkları niteliklere sahip olan kızları inceler ve uygun olduğuna kanaat getirince, kız ve erkek evi arasında elçilik görevini üstlenir (Batık, 1989).

Kişiyne, sosyal ve kültürel değerlerin kazandırıldığı yer olan aile, insanların davranış biçimlerini belirlediği, hayat tarzlarını etkilediği için, gelin adayının nasıl bir aile ortamı içinde yetiştiği en önemli seçim kriterlerinden biridir. Bu sebeple, görücülüğe giden kişiler, bu ziyaretlerini, sabahın erken saatlerinde ansızın gerçekleştirirler. Gelin adayının terbiyesi, hal ve hareketleri, aile görgüsü, evine, gelenek göreneklerine bağlılığı, fizikî görüntüsü, ekonomik durumu, evin temizliği ve düzeni, en çok dikkat edilen hususlardır. Görücüler, çeşitli bahaneler ileri sürerek mutfığa, tuvalete, banyoya gider ve gerekli incelemeyi yaparlar. Gelin almayı düşündükleri kızın hal hareketlerine, tavırlarına, konuşmasına, ses tonuna, ikramları tutuş ve sunuş şekline bakarak onun hakkında bilgi edinmeye çalışırlar. "Kız görücülerini" tabir edilen bu grup, görücülüğten olumlu düşüncelerle dönerse, oğlan annesi, aynı günün akşamı, durumu eşine ve oğluna açar; kızın maddî-manevî güzelliği ile ilgili olumlu sözler söyleyerek onların rızalarını alır. Çok kısa bir süre zarfında da, kız istemeye gidilir.

Yaşlı bir kadın aracılığıyla, kız annesine:

*"Havlınzda var padem
İşde geldik oğur gadem,
Sizdeki cevharı
Vereceksiniz, yoksa ne den?"*

dedirten oğlan ailesi, kız tarafının:

*"Merdevenden enerim
Altın nalın giyerim,
Gocam gelsin söyleyim
Size cevap vereyim."* cevabı üzerine hazırlıklara başlar.

Gençlerin arzuları da dikkate alınarak geniş ve ayrıntılı bir araştırma sonunda, 'dünürlük, dünürlüğe gitme' kavramları içinde gerçekleşen kız isteme işlemi, iki gencin evlenmelerinin ötesinde, kız ve erkek aileleri arasında ilk akrabalık bağının kurulması yolunda atılmış bir adım, taraflar arasında bir yakınlaşma, birlik, beraberlik ve dayanışma girişimi olması açısından da sosyolojik bir olaydır. Evlilik aracılığı ile farklı ailelerin, dolayısıyla farklı insanların, mahallelerin, köylerin, kasabaların birbirine bağlanması, aynı zamanda sosyal ilişkilerin kuvvetlenmesine ve toplumda bütünlüğün pekiştirilmesine yardımcı olur. Kız istemeye, müstakbel kayın valide ve kayın pederle beraber dayı, amca da gelir; dünürçülüğe gidilirken, saygı ve gidilen eve değer verildiğinin göstergesi olarak en temiz, yeni elbiseler giyilir.

Kız isteme sırasında, hayırlı sonuca ulaşabilmek için, söze, dinî yükümlülük ve kudsiyet ifade eden *"Allah'ın emri, Peygamber'in kavliyle kızınız. ...ı, oğlumuz ...a istiyoruz"* kalıp ifadesi ile başlanır. İlk örneğine Dede Korkut Hikayeleri'nde (Ergin, 1969) rastladığımız dinî sorumluluk taşıyan bu ifade, Allah tarafından emredilen, Hz. Muhammed'in sünneti olan evliliğin, Peygamber'in sözüyle teşvik edildiğini göstermekte ve bir anlamda sosyal yaptırım gücünü de yansıtmaktadır. Kız tarafı da, bu istemeye karşı olumsuz cevabı ifade eden:

*"Bişirdiğim ottur
Yeyemem garnım toktur
Bu söylediğiniz sözler
Hiç galbimde yoktur."*

ya da olumlu cevabı gösteren:

*"Bahçalarda biten otTUR
Yedik gamımız tokTUR
Söylediğiniz sözlere*

Hiçbir deyeceğim yoktur." sözleriyle isteme konusundaki düşüncelerini beyan ederler. Erkek tarafı isteme konusunda kız evinin olurluğunu alınca, söz kesme için gün kararlaştırılır veya aynı gün söz kesilir. Kız isteme işinin olumlu sonuca ulaştığını gösteren söz kesme, evlilik müessesesinin şifahî ilk belgesidir. İki genç arasında kurulacak olan birlikteliği resmileştirmek, ak-raba ve çevre insanlarına duyurmak amacıyla yapılan söz kesmede, ortak karara varmanın sembolü olarak, her iki taraf birbirlerine kenarları işlemeli

kırmızı cep mendili verir (Batık, 1989). Mendilin rengi olan kırmızı, bekâreti ve aşkı sembolize etmektedir.

Kız evinde gerçekleştirilen sözü müteakip, gelin kıza, iç çamaşır, gecelik, elbiselik/mantoluk kumaş, hazır elbise, eşarp, yazma, gezmelik ve gündelik çorap, terlik, ayakkabı, tarak, ayna, saç tokası vb. her türlü ihtiyacın yanı sıra, nişan yüzüğü de alınır. Ayrıca, kayın valide ve kayın peder, kız kardeş, amca, yenge, teyze gibi birinci derecedeki yakınlarla da elbiselik kumaş veya takım elbise, terlik, ayakkabı, yazma, çorap gibi gönülleri hoş tutacak hediyeler hazırlanır. Büyük bohçalar içine konan bu hediyeler, altı-yedi kişi nezaretinde kız evine götürülür ve karşılığında bahşişle beraber oğlan evi için hazırlanan hediyeler alınır. Kız evinin gönderdiği hediyelerin başında, tıraş takımı, saat, iç çamaşır, takım elbise, kına yakıldığı zaman parmağı muhafaza etmesi için kılıf ve nişan yüzüğü gelir (Mear, 1992).

Kıbrıs'ın geleneksel eski evlenme adetlerinde nişan bulunmamaktadır. Kız ve erkek aileleri arasında akrabalık bağlarının kurulmasında temel vazifesini gören 'söz'de ya da sonrasında, başlık/ağırlık konuşularak nikah günü belirlenir. Yazılı kaynaklarımızda "kalın" olarak geçen başlık ile ilgili kelimelere VIII. yüzyıldan itibaren rastlamaktayız (*Suci Yazıtı-Orkun*, 1987; *Divanü Lügat-it-Türk-Atalay*, 1985); bu kavram, bazı bölgelerde ağırlık (*Yeni Tarama Sözlüğü*, 1988), ağırlık bitirmek (*Derleme Sözlüğü*, 1993), bedel, halat (*Örnek*, 1977) kelimeleriyle de ifade edilmektedir.

Kıbrıs Türkleri arasında da geçerliliği olan ağırlık geleneği, kızın çeyizi için gerekli yorgan, yastık, yatak gibi ihtiyaçların alımında kullanılır. Anadolu'nun bazı bölgelerinde başlığın nakit para şeklindeki uygulamaları devam etmekle beraber, Kıbrıs gibi pek çok yöremizde de, erkek evi, kız evine nakit para vererek veya bu eşyaları alarak yeni kurulan aileyi ekonomik olarak desteklemektedir.

Oğlan evi düğün hazırlıklarıyla uğraşırken, kız evinin en önemli hazırlığı, çeyizin tamamlanmasıdır. Yıllardan beri süre gelen sözlü kültür geleneğimizin temsilcisi kabul edilen çeyiz, kız evinin sosyal statüsünü yansıtır. Gelin olacak kızın, yeni evindeki çeşitli ihtiyaçlarına cevap vermesi amacıyla hazırlanan çeyiz, kız evinin maddî durumunun yanında, sosyal ve kültürel durumunun da bir göstergesidir. Çeyizin vazgeçilmez parçaları olan, nakışlar, oyalar, danteller ve bu işlemlerde kullanılan motifler, onları icra eden amatör sanatçıların, dolayısıyla o toplumun, yaşamını, coğrafi, ekonomik şartlarını, sosyal hayatını ve tasarım gücünü ortaya koyan kriterlerdir. Türk kadını, kapalı bir mekanda bir öğretmenin kontrolünde eğitim almasa da, içinde bulunduğu sosyal ve kültürel ortamın, rutin akışta verdiği eğitim

ve görgüyle kendini yetiştirir; aldığı bu eğitim sonucunda edindiği birikimi ve estetik zevkini, dantel, oya, nakış gibi sanat ürünlerinde dile getirir. Çeyiz hazırlıkları, kız çocuğunun doğumuyla başlar. Çeyizin ilk eşyası 'temizliği sembolize eden' *hamam taşı* ile 'çeyizi donatması/bereketlendirip çoğalması' gayesiyle konan *don/kilottur* (İslamoğlu, 1986). Kız annesi, kızı büyüyüp evlendiğinde ihtiyaç duyabileceği oda takımı, dantel, çarşaf, baş örtüsü, çorap, çeşitli mutfak eşyaları, gümüş veya cam malzemeler vb. gibi kız çeyizinde bulunması gereken eşyaları, doğumdan sonra hazırlamaya başlar. Bunlara ek olarak, taşınmaz mal veya hayvanlar da kız çeyizinde bulunabilir. İmece usulüyle hazırlanan, estetik zevk ürünü olan bu eşyalara, beşikteki kız büyüdüğü zaman yaptıkları da eklenince, zengin bir tablo ortaya çıkar. Herhangi bir anlaşmazlık durumunda çeyizdeki eşyaları belirleme amacıyla oluşturulan 'çeyiz yazma geleneği' Kıbrıs Türkleri için de geçerlidir. İmam, muhtar gibi şahitler huzurunda senet halinde düzenlenen çeyizi yazan kişiye de bir çift peşkir/havlu hediye edilir.

Düğün gününden bir iki gün önce, renkli yazmalarla süslenen deve kartlarına yüklenen kız çeyizi, davul zurna eşliğinde oğlan evine götürülür. Cam eşya türünden olan malzemeler de sağdıçların başlarında bulunan, buğday sapından yapılmış selelerde taşınır. Çeyiz alayının geçtiği sokaklardan, 'kötü bakışlardan korunması, nazar değmemesi' gayesiyle kuru zeytin yaprağı ile tütsülenir. Oğlan evinin bir odasına özenle asılan çeyizler, akraba ve komşular tarafından dikkatle incelenir. Erkek tarafı, misafirlere kahve, şerbet ikram eder.

Söz, çeyiz gibi hazırlıkların tamamlanmasından sonra, sıra 'nikâh'a gelmiştir. Kız ve oğlanın vekillikleri alınarak başka bir odada, dinî nikah kıyılır. Resmî nikâh ise, genellikle, düğünden bir iki gün önce yapılır. Düğünden aylar sonra yapılan; hatta hiç yapılmayan nikâh bile olmaktadır.

Bütün bu olaylardan sonra, sıra, beş veya yedi gün sürecek olan düğün törenine gelir. Düğüne davet, parayla tutulan 'çağırıcı hanımların' ev ev dolaşıp gülsuyu ikram etmesi veya deblek denilen çalgıyı çalmasıyla şifahi olabildiği gibi, çağırılacak kişilerin isimlerinin yazıldığı listenin köy kahvesine asılmasıyla da gerçekleştirilir.

Düğünün ilk gününde, oğlan evinde, davul zurna eşliğinde yorgan kaplanır. Mutlu bir evlilik geçirdiğine inanılan bir hanım, aynı mutluluğu yeni evlilerin de yaşaması dileğiyle, kaplama işine başlar; diğer hanımların iştirakiyle devam eder. Yorganlar kaplandıktan sonra, üzerine, saflığı, temizliği sembolize eden beyaz bir çarşaf ile bekareti simgeleyen kırmızı örtü konur ve çalgıcılara dağıtılmak üzere para atılır.

Düğün hazırlıklarının önemli bölümlerinden biri de, 'gelin hamamı'dır. Erkek tarafı, maddî duruma göre hamamın tamamını veya bir bölümünü kiralar. Oğlan evinin hazırladığı yiyecekler ve sabunlar, gelen misafirlere dağıtılır. Genç kız ve gelinler, ellerinde taşıdıkları mumlarla, gelini ortaya alarak, tef eşliğinde türkü söylenerek gelin, genç kızlar ve yenge yardımıyla yıkanır. Yıkanma işinden sonra, saçlara kına yakılır veya turunç/gül kokulu kil sürülür.

Düğün töreninin en önemli ve vazgeçilmez bölümlerinden biri de 'kına gecesi'dir. Düğünün temeli kabul edilen coşku ve eğlencenin, adeta 'ağıt' havasına dönüştüğü bölüm olan 'kına', gelin baba evinden ayrılmadan önce, genç kızın ana babasından ayrılmasıyla duyduğu hüznü, acıyı; aynı zamanda yeni bir hayata başlamanın, aile kurmanın verdiği sevinçle karışık yaşatan bir gelenektir. Arapça 'hına, hınna' (Devellioğlu, 1982) kelimesinden dilimize geçen; Türk lehçelerinde de '*qına, kına*' (Kazaxsko-Russkiy Slovar', 1954; Yudahin, 1948) olarak kullanılan kına, tırnakları, elleri ve saçları boyamak için kullanılan bir bitkidir. Besleme, canlandırma, renk verme özelliği ile kozmetikte; parasetemol özelliğiyle de farmakolojide etkili olan kına, Hazreti Muhammed'in başı ağrıdığı zaman, kınayı ilaç niyetine başına sarması, herhangi bir yeri yara olduğu zaman pomad olarak kullanması ile de dinî misyona sahiptir.

Kına merasimi için, misafirler kız evinde toplanır. Başında mücevherlerle süslü taç bulunan gelin, odaya getirilir; kibleye doğru çevrilerek bir yastığın üzerine oturtulur. Mutlu bir evlilik yaptığına inanılan iki kadın, ellerinde mumlar olduğu halde, ilahîler söyleyerek kızın yanına gelir ve ellerine, ayaklarına kına yakıp kırmızı tülbentle bağlar. Bu arada, gelin ve annesi, ilahilerin de etkisiyle ağlamaya başlar. Daha sonra, genç kızlar, içi şeker, kuru yemiş ve parayla dolu; üstü kırmızı tülle örtülü toprak testiyle gelini ortalarına alıp oynamaya başlar. Elden ele gezdirilen tepsi, oyunun sonunda, yeni evliler üzerindeki kötü düşüncelerin gitmesi amacıyla kırılır. Bunu müteakip, oğlan evinden getirilen çerez yenir; tef eşliğinde türküler söylenerek oyunlar oynanır; yengeye ve sağdıca verilmek üzere para toplanır. Bu törende, başta gelin kız ve annesi olmak üzere, ayrılık duygusunu hisseden herkes ağlar; kına yakılmasından sonra da dağılır.

Bu arada, oğlan kınası için erkek evinde toplanan kız ve oğlan evi erkekleri, kız kınasından artan kınanın gelmesini beklerler. Kız evinden getirilen kına tepsisinde tavuk, meyve, çerez gibi yiyecekler de bulunur. Kına, sağdıç ile damadın serçe parmaklarına yakılır; kız evinin daha önceden gönderdiği parmak kılıfına konur.

Çeyiz, hamam, kına gibi hazırlıklardan sonra sıra, nihaî amaca; yani gelin almaya gelmiştir. Yenge, o gün sabah erkenden gelini hazırlar ve misafirlerin bulunduğu odaya getirir. Baba, kızının beline bekareti simgeleyen kırmızı kuşağı sarıp çözer. Nazar ve kötü niyetlerin gitmesi dileğiyle kuşak, anne ve yakın akrabalar tarafından bir kaç kez bağlanıp çözülür; daha sonra, kız evinin aldığı mücevherler takılır, 'kuşatma' adı verilen bu törenle hazırlanan gelin, başta anne baba olmak üzere, bütün aile üyelerinin ellerini öperek evden ayrılır; renkli ipek ve örtülerle süslenmiş araca biner (Veziroğlu, 1975).

Törenle kız evinden alınan gelin, davul zurna eşliğinde köy sokaklarında dolaştırılır; nazar inancına karşı 'tütsüleme adeti' burada da uygulanır. Gelin, arabadan inmeden önce, içinde para, buğday, üzüm, şeker dolu olan testi, 'bolluk, bereket ve ağız tatlılığı getirsin' diye çatıdan arabanın tekerliğine doğru atılır. Çevredekiler, testinin içindekileri kapışırlar. Ayrıca, ay ağının altına, düğün yemeği için kesilen koyunun postu serilir. 'Her söyleneni yapan, munis, yumuşak huylu bir gelin' olsun diye gelin, bu postun üzerinde yürütülür.

Damat ve gelin, oğlan evine girmeden önce, kendileri için kesilen kurbanın kanı alınlarına sürülür. Daha sonra, 'bir an önce çoluk çocuğa karışsın, evleri şenlensin, soyları sürsün' diye gelinin kucağına kundakta bir oğlan çocuğu verilir. Gelin eve girerken, yeni ailesine bereket getirmesi dileğiyle bir kolunun altına Kur'an-ı Kerim diğerine de ekmek verilir; ayrıca, 'züriyet'in ifadesi olarak, gelin kayın validesine nar atar.

Gelin kapıdan içeri girerken, 'yeni ailesiyle uyum içinde yaşaması, işlerinin rast gitmesi' dileğiyle, kapıya yağ sürer veya kayın valide kendi üzerine yağ sürer. Daha sonra, gelin ve damada, ağız tatlılığının sembolü olarak şerbet içirilir. Bu arada, gelen misafirlere yemek verilir, yeni evlilerle ilgili sohbetler edilir.

Yatsı namazını kılan erkekler, imamın tekbir getirmesi eşliğinde 'güvey koyma' için oğlan evine gelirler. Kapının, önünde, imamın yeni evliler için ettiği duaya 'amin' diyen gençler, damadın sırtına yumruk vurarak gerdek odasına sokarlar. Gerdek odasında gelinle beraber bekleyen yenge, gençlere iki rekat namaz kıldırdıktan sonra, ikisinin ellerini üst üste koyarak odadan çıkar.

'Paça günü' tabir edilen gerdek sonrasında, gelin ve damat, evdeki büyüklerinin ellerini öperler. Gelinin bekaretiyle ilgili olumlu sonucu öğrenen kayın valide, gelinine altın veya para takar. Kız evine de, müjdeli haberin sembolü olarak bir kutu şeker gönderilir. Şekeri alan kız evi, karşılık olarak

bir tepsi börek gönderir. Bu arada, erkek evi kadınları, 'gelin görme'ye gelecekler için gelini süsleyip hazırlarlar.

Düğünden bir kaç gün sonra, 'gelin mübarekesi' için gelin süslenip hazırlanır. Gelin görmeye gelenler, iyi dileklerde bulunup hediyelerini sunarlar. Oğlan evinin ikramları ve sohbetlerle, bu ziyaret devam eder. Daha sonraki günlerde, kız ve oğlan ailelerinin görüşmeleri başlar. Yakın akraba ve komşulardan oluşan erkek evi, gelin ve damadı da yanlarına alarak haber verdikleri günde kız evine yemeğe giderler. Kız evi tarafından coşkuyla karşılanan erkek evi, büyük bir titizlikle ağırlanır. Kız ve erkek tarafları arasındaki akrabalık bağlarını güçlendirmek amacıyla, bu tür ziyaretler, karşılıklı olarak devam eder.

Evlenme olayının, kız istemeden başlayıp gerdek sonrasına kadar devam eden bu safhaları ışığında, evlenme geleneğini ve beraberinde getirdiği uygulamaları şöyle değerlendirebiliriz:

Kültürel değerlerin en önemli göstergelerinden biri olan 'düğün', başlangıcından sonuna kadar, belirli bir sistem ve düzen çerçevesinde gerçekleştirilen, mahallî, millî ve evrensel nitelikler taşıyan bir süreçtir. Düğünlerin farklılaşan yönlerinin bulunduğu kabul edilmekle birlikte, millî ve mahallî yönlerden ortak bir modele dayalı olduğu da bir gerçektir. Evlenme geleneğinin kız isteme, söz kesme, düğün töreni vb. ana safhaları ve bu safhalara ilişkin amaçlar, zaman ve mekan eksenlerinde değişmez; değişen, yalnızca pratikler, malzemeler ve bunların uygulanma şekilleridir.

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız maddî manevî fedakarlıklarla tamamlanan düğünün her aşaması, bölgelere göre farklılıklar içeren ritüellerle zenginleştirilmiştir. Türk toplumunun ortak kabulleri olan, Anadolu, Rumeli, Kıbrıs ve diğer Türk Cumhuriyetlerinin hemen hepsinde uygulanarak mekânın önemsizliğini gösteren ritüeller, bu paylaşmanın en çarpıcı örnekleridir. Bir örnek üzerine kalıplaşmış davranışlar ve töreler bütünü" (Günay 1995: 2) olarak tanımlanan ritüel, diğer bir tabirle, 'sosyal uzlaşmanın' sahnede sergilenme şeklidir. Algılamayla ilgili önceden var olan tecrübelerimiz, sonraki algılamaların daha kısa sürede kabullenilmesini sağlar, insanın duygu ve düşüncelerinin harekete geçmesi, yaşadığı toplumda duyduğu ihtiyaçlarla paralellik arz eder. Semboller aracılığıyla bilince yansıyan anlamlar, kültür- lere göre farklılıklar gösterir. Aynı tarihî geçmişi ve değerleri paylaşmak, olayları beraber yaşamak, ait olunan toplumun kültürel öğelerini belirler.

Hayatın en önemli geçiş dönemlerinden biri olan evlenme, insanın, kendine ve çevresindekilere duyduğu saygıyı, sevgiyi paylaşmanın güzel, renkli ve zengin örneklerini taşıyan alanıdır. Evlenme töreninin hemen her

safhasında kullanılan, insan yaratıcılığının, tasarım gücünün ve anlam yükleme yeteneğinin göstergesi olan semboller, her toplumda geçerli olan davranış ve tutumları oluşturarak, olaylara o topluma özgü olma vasfı kazandırır. 'Gösterme, koruma, temizleme, bereket getirme, saadet temin etme, kırma, zürriyet, sakınma, birleştirme, ayrılma, üzüntü, hediye' gibi pek çok gruba ayırabileceğimiz ritler, aslında, evlenme olayının nihaî amacını yansıtan unsurlardır. Yapılış amaçlarına göre çeşitli gruplara ayırdığımız bu ritlerin birçoğu, eski Türk inanç sistemindeki Budist ve Şamanist unsurlarla ilgilidir:

Gelinin oğlan evine, eşiğe basmadan atlayarak veya modern uygulamalarda kocasının kucağında girmesi; eşiğe ve ocağa yağ sürülmesi, Budist inanç düşüncesinde yer alan 'cinlerin eşiğe basarak eve girmeleri; ocakları mekan edinmeleri, eşiğe basan kişinin, cinlerin etkisine gireceği' inanç temelini dayanmaktadır. Cinler, kanı ve karanlığı seven, insana kuvvet, enerji, dinçlik verdiği için tuzdan; tadı ve kokusu dolayısıyla kınadan; taş devrine ait olduğu için demirden, çelikten, katrandan, barut kokusundan nefret eden, tüfek gürültüsünden korkan ve bütün bunlarla kıyaslanamayacak derecede Kur'an-ı Kerim'den, mukaddes kelimelerden kaçan mahluklardır (Westermark 1938:7-9).

Budist inançtaki cin ile Şamanist inançtaki ruhların en çok ilgilendikleri kişiler, yeni evlenenler, lohusalar ve yeni doğan çocuklar gibi, yeniden oluşmayı, başlangıcı, tazeliği ifade eden şahıslardır. Genç evlilerin, yeni bir hayata başlamalarının yanında, evlilikle gelen cinsel birlikteliğin kirliliği ve şehveti beraberinde getirmesi, cinlerin ve ruhların odak noktası olmalarına sebep olmuştur.

Saçı saçma, yabancı soya mensup olan bir kızı, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul görmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır. Avcılık döneminde avın kanı, yağı ve eti; çobanlık döneminde süt, kıymız ve hayvanların yağı; çiftçilik döneminde darı, buğday, muhtelif meyvalar saçı olarak kullanılmıştır (İnan, 1986).

Kökeni Eski Türk inancına dayanan pek çok adet, Türklerin İslamiyet'i benimsemelerinden sonra, yeni inanç sistemlerine ve hayat tarzlarına göre farklı fonksiyon ve amaçlar üstlenerek bugün de hala varlığını sürdürmektedir, inanç sistemleri ve bunlara bağlı olan uygulamaların insan hayatı üzerindeki tartışılmaz etkisi, bütün dünya milletleri için söz konusudur. Tarih boyunca, farklı din ve kültürle etkileşim içinde bulunan Türkler de, bu tarihî süreç içinde, eski inanç sistemlerini İslamî düşünce tarzıyla birleştirerek yeni bir sentez ortaya çıkarmışlardır. Bugün, evlenme geleneğinin hemen her

safhasında kullanılan bu ritüeller, Budist ve Şamanist inançtan kaynaklanmakla beraber, Türk insanının İslamî düşünceyle ona yüklediği yeni anlamları ifade etmektedir.

Budist inançtaki cinlerden, Şamanizmde var olan kötü ruhlardan korunma; ruhların sunulan maddelerle yetinerek kişiye zarar vermesini önleme; çeşitli sesler çıkararak ruhların korkmasını ve kaçmasını sağlama; temizlik ile onlardan ve gelecek kötülüklerden arınma; çeşitli dua ve sembollerle ruhların onlara zarar veremeyeceğine inanma gibi temellere dayanan; ancak, zamanla toplumun inanç sisteminde, gelenek göreneklerinde, değer yargılarında değişip şekillenerek biçimlenen bu ritler, yapıma amaçlarıyla paralellik taşıyan unsurları içermektedir. 'Ağız tadı' olarak tabir edilen ailedeki huzur ve sükunetin korunması için, evlenme olayının her safhasında şeker ve türevlerinin kullanılıp acıya yer verilmemesi; korku unsuru olarak sesi, kuvveti ifade eden yumruk ve silahın kullanılması; bolluk ve bereket için tahıl ürünlerinin yer alması; nazarın, kötülüklerin gitmesi için cam, tahta, çömlek gibi eşyaların kırılması örnekler, bu ritlerin aslı amaçlarını yansıtmaktadır. "Ritüellerin, bazen kaynaktaki fonksiyonları, bazen uygulama yöntemleri ve mekanları, aslı şekliinden farklılık gösterebilir" (Günay 1995: 2). Günümüzde fonksiyon değişikliğine uğrayarak, bolluk bereket, aile sıcaklığı ve huzuru gibi görevler yüklenen bu uygulamalar, evlenme olayının hemen her safhasında kullanılmaktadır. Farklı dönem ve şartlarda ortaya çıkan ritler, Şamanist inanç sisteminden Müslümanlığa geçişte de devam etmiş; yeni şekillenmelerle bugüne kadar varlığını sürdürmüş ve gelenekler yaşatıldığı müddetçe de sürdürecektir.

Nicelik olarak çok fazla olan ritler, aslında birkaç ortak amaca hizmet eder: Züriyet ritleri, gelinin doğurgan olması; özellikle de yeni kurulan ailenin soy sürmesi gayesiyle erkek çocuk sahibi olması; bereket bolluk ritleri, baht zenginliği, ailenin gelirinin artması; birleştirme ritleri, insanları bir araya getirerek beraberliği paylaşma; gösterme ritleri, toplum tarafından görerek onaylanma, evliliğin geçerli kabul edilmesinin önemini; temizlik ritleri, maddî manevî temizlenmeyi amaçlama; korunma ritleri, kötü ruhlardan ve niyetlerden sakınmak için uygulanan pratiklerdir.

Kıbrıs geleneksel evlenme adet ve ritüelleri, 'Türk düğün geleneği' içinde değerlendirildiğinde, Anadolu, Rumeli ve Türk Cumhuriyetleri düğünleriyle bazı farklılıkların yanında, benzer fonksiyonları yüklenerek aynı gayeye hizmet ettikleri görülmektedir. Evlilik olayında uygulanan ritlerin hepsinin ortak amacı, birliktelilere, dolayısıyla, yeni kurulan aileye saadet, bolluk, bereket, refah getirmek, soyun sürmesini sağlamak; aynı zamanda, her türlü olumsuzluk ve kötülüklerden korumaktır. Türk insanının duygu-

sunu, düşüncesini, gelenek göreneklerini, inancını, hayat tarzını, kısaca millî benliğini yansıtan 'düğün' kavramı, birleştirici, canlandırıcı, eğlendirici, mutluluk verici fonksiyonları ile Türk kültürünün yapı taşlarından biri olma vasfını her zaman koruyacaktır.

Kaynaklar

1. Atalay, Besim, *Divanü Lûgat-İt-Türk Tercümesi I-II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985.
2. Batık, F., *Kıbrıs Türk Folkloruna Genel Bir Bakış*, Gazi Üniversitesi TDE Eğitimi Bölümü, Lisans Tezi, Ankara, 1989 (basılmamış).
3. Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 1982.
4. Erdentuğ, Nermin, "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri", *Antropoloji*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları I, Ankara, 1975, 7.
5. Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı 1000 Temel Eser, İstanbul, 1969.
6. Gökyay, Orhan Şaik, *Dede Korkut Masalları*, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1939.
7. Günay, Umay, "Ritüeller ve Hidrellez", *Millî Folklor*, Yaz 1995, 4, 7, 26.
8. İnan, Abdüikadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986.
9. İslamoğlu, Mahmut, "Kıbrıs Türklerinde Çeyiz Yazma Geleneği", *Milletlerarası Folklor Semineri*, 1986.
10. Mear, Hüray, *Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölüm ile İlgili Adet ve İnanışlar*, K.K.T.C. Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları: 22, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.
11. Öğüt Eker, Gülin, *Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğünü*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1998 (basılmamış).
12. Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halk Bilimi*, Ankara, 1977.
13. Veziroğlu, İslam, "Kıbrıs Türk Folkloruna Genel Bir Bakış", *Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri* (Konya), Ankara, 1976.
14. Westermarck, *Cin*, İstanbul, 1938.
15. Yudahin, K., *Kırgız Sözlüğü II*, (Çev.: Abdullah Taymas), Cumhuriyet Basımevi, İstanbul, 1948.